

УДК 378.1

Тищенко В.М., доктор філософії, професор©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***ІСТОРИЧНІ ЕСЕ: ЗАДУМ, ЗМІСТ, РЕЗУЛЬТАТ**

Кожен автор усвідомлює, що його друкована праця (монографія підручник, навчальний посібник, брошура, стаття) матеріалізують ідею. У даному випадку йдеться зовсім не про ідеологічне наповнення цього терміну. Ідея – це головна думка науково-навчального твору, яка значною мірою віддзеркалює фаховий рівень автора, бачення ним матеріалу та здатність його опрацювання. Коли публікація має переважно історичний характер, то ідея вимальовується особливо рельєфно.

Майстерно володіти будь-яким знаряддям праці, значить до тонкощів знати усі його властивості. Наша мова у числі тих знарядь – найбільш дивовижна і складна. Думок, вільних від мовного матеріалу, від мовної субстанції не існує. Тому, якщо ми хочемо знати, як саме думає, як мислить людина, нам бажано знати, як вона виконує закони мови, у тому числі – мови письмової. Скажемо, лаконізм, зокрема лаконізм письмової навчальної мови, це вміння максимально коротко й концентровано виразити авторський задум. Лаконічна мова – важливий педагогічний (особливо письмовий) засіб, однак перебільшення його ролі, ізоляція від інших елементів навчальних комунікацій може призвести до схематизму, що, зрозуміло, впливає на якість нашої роботи та неминуче – на її результат.

Загальною гармонією мовного синтезу керує викладач. Він не просто поєднувач різноманітних компонентів, які стають частинами цілого, не пасивний провідник тексту інших авторів, але сам є творцем і усного, і друкованого Слова. Професіонал вищої школи, маючи свій задум, свої педагогічні концепції, керує виражальними одиницями, спрямовуючи і здійснюючи єдину навчальну волю.

Ну, а якщо знання тих законів недостатнє? Що тоді? Чи народжуються у такому випадку лекція, книга? У тому-то й біда, що і лекція, і книга, і брошура, і стаття у цьому випадку народяться. Слова й сторінки будуть. Не буде, на жаль, якості.

Творче бачення – це відкриття якихось нових сторін навчальної дисципліни, вирішених кожним автором по-своєму. Скільки, скажімо, написано підручників, посібників, монографій з історії України! Скільки відповідно прочитано всіма нами тих книг! Відзначимо: наукова ґрунтовність більшості праць – поза сумнівом. А тепер спробуємо назвати в них кілька абзаців, які особливо нам запам'яталися... Назвемо, мабуть, не відразу і не завжди.

Пошук ефективного навчального ракурсу привів до історичного есе – максимально синтезованої форми подачі матеріалу, який впливає на розум, почуття і, що важливо, – на уяву студентів. Оптимальний розмір, вільна композиція, індивідуальні враження та міркування автора, яскравий зміст і форма при бездоганному поводженні з фактами, – ось вимоги до цього, на жаль, недостатньо практикованого в Україні науково-літературного твору.

Коли говорити у цьому плані про власні спроби, то вони певною мірою відображені у кількох історичних есе; три з яких (за принципом тематичної та хронологічної несхожості) пропонуються на сторінках Вісника.

Працюючи над текстом, знову і знову задаєшся питанням про оптимальну форму навчального слова. Яке воно: “аристократичне”, “арійське”, із зверхневим, гонорово-потужним характером, – чи “демократичне”, спрощене, знижене до розуміння всіма, кого ми навчаємо і виховуємо? Така постановка питання є, мабуть, не зовсім точною. Слово повинно бути **професійним**. Це поняття включає весь науковий, літературно-художній та емоційний арсенал викладача вищої школи.

Отже, серед умов ефективності науково-навчальних публікацій одне з найголовніших місць належить мові автора. Саме вона володіє доцентровою інтелектуальною силою. Пам’ятаймо: *littera scripta manet*. Написане залишається.

Ще на стадії рукопису всі ми розуміємо, що майбутнє читання (коли поталанить і читання дійсно відбудеться) нашої статті, книги являє собою оригінальну форму мовного спілкування, здійснюваного за допомогою текстів. Читачами, скоріш за все, можуть бути колеги та студенти, причому – з різної причини і з різними намірами. Авторський задум і форма його втілення переломлюються через систему потреб, інтересів, мотивів читачів, а також, що реально, – **їх симпатій чи антипатій до автора**. Все це нормальні і неминучі фактори, які так чи інакше впливатимуть на читацьку оцінку.

Звичайно, стаття, брошура, книга мають у певній мірі об’єктивний зміст, виражений текстом. Але читачі, особливо колеги, не пасивно відбивають цей зміст, а, як правило, взаємодіють із ним у процесі сприйняття й розуміння написаного. Напрямок думок автора, його фахових концепцій може „лягти на контркурс” щодо апріорних потоків читацьких уподобань. Таке траплялося, трапляється і буде траплятися. Ми ж, прогнозуючи більш-менш точно склад своїх читачів, мусимо, очевидно, керуватися іншими орієнтирами.

1. Чи **зацікавило написане нами** тих, кого за призначенням могло зацікавити у першу чергу. Читацька аудиторія, як вже було сказано, прогнозується досить точно.

2. Чи принесе наша праця **користь** – як її прихильникам, так і неприхильникам. Мотиви оцінки ними книги у даному випадку не мають значення.

3. Чи сприятиме вона формуванню **нових теоретичних уявлень**, здатних викликати відповідні дії у науково-педагогічній галузі, зокрема – в удосконаленні письмового навчального слова.

Основна увага усього попереднього тексту зосереджена на письмовій мові викладача історії не лише тому, що автор працює за цим фахом. Головна причина в іншому: історія за відомим і багатократно цитованим висловом є „Вчителька життя”. А серед одвічних вимог до Вчителя одне з перших місць по праву належить **правдивості**. А тому говорячи про якість друкованого слова істориків як вагомому умову запам’ятовування сказаного та написаного ними, не можна обійти питання про сам навчально-науковий матеріал, що пропонується запам’ятати і засвоїти студентам. Хотілося б відзначити: абсолютна більшість сучасної та відродженої вітчизняної історіографії є серйозними дослідженнями далекого й недавнього минулого України. Хто знайомий із предметом розмови, погодиться з таким твердженням.

Але чи прийшов час, коли професійну добросовісність істориків можна визнати абсолютною? Гадаємо, поки що – ні. Зустрічається, на жаль, довільне поводження з фактами, коли у ставленні до історичних подій та історичних осіб переважають побутово-емоційний, або (ще гірше) кон’юнктурний підходи замість підходу наукового.

Пояснимо. Ми любимо Україну і ненавидимо її недругів – у всі часи й для всіх поколінь. Окрім кари нічого іншого недругам, як правило, не бажали й не бажаємо. Молитися за них – хай простить Господь – ми не зможемо. І все ж... І все ж при всьому тому Кодекс Честі професійного історика (це суто внутрішній документ, його не вручають разом із дипломами та атестатами) не дозволяє ставитись упереджено навіть до заклятих ворогів. Ну і зовсім неприпустимо (даруйте, ще й не шляхетно, панове) свідомо казати про них неправду.

Той же Кодекс Честі забороняє несправедливо возвеличувати всіх „своїх”, метушливо-емоційно вкарбовуючи їх імена на скрижалі героїв і мучеників. У нас насправді достатньо героїв і, на жаль, – мучеників. Є серед них і такі, чий імена й обличчя ми не знаємо і, може статися, не визнаємо ніколи. Подяка дослідникам, які присвятили себе пошуку й відродженню славетних імен – для нащадків, для Нації.

Обов’язок історика бути об’єктивним в оцінках, незалежно від власних симпатій, антипатій та громадських пристрастей, у чомусь схожий з обов’язком лікаря завжди об’єктивно діагностувати будь-якого пацієнта. І як лікар, що записує діагноз на підставі перш за все наявних клінічних даних, так і історик вдається до викладу й висновків у першу чергу на базі надійних документальних джерел. Саме там епохальні й мізерні події, особистості й нікчеми, злочини і жертви, перемоги і поразки, геніальність і дурниці, – у своєму невблаганному, реальному, навіки зафіксованому реєстрі...

І коли спостерігається дописування чогось до цього реєстру, або навпаки вилучення з нього, – якими б намірами й обставинами це не пояснювалося, – такі дії слід кваліфікувати як **неприпустимі**.

Підсумовуючи сказане, хотілося б усім нам побажати:

навчитися про хороброго, сильного і вмілого ворога (хіба не буває такого?) говорити, що він хоробрий, сильний і вмілий;

відважитись за власні помилки прорахунки, гріхи й недоліки, мати претензії до себе, а не до сусідів з усіх сторін географічної мапи.

І не впаде при цьому з української голови „корона”, не принизимо ми себе такі – хай не багаті, але горді, розумні, впевненні й чесні – перед жодним європейським і неєвропейським людом.

Це авторське Credo. Воно визначає методичні та логічні конструкції професійного робочого матеріалу. Його оцінка належить читачам – нашим Колегам, нашим Учням, – думку яких приймемо з увагою і вдячністю.

Література

Стаття є авторським матеріалом, частиною власної концепції, з найбільш повним висвітленням якої Шановні Читачі можуть, зокрема, ознайомитись у монографіях: Тищенко В.М. У володіннях Логоса. – Львів: Сполом, 2002. – 342 с.; Тищенко В.М. Викладач вищої школи: феномен професії. – Львів: Сполом, 2006. – 398 с. А також у навчальному посібнику: Тищенко В.М. Лаконічна Україна. – Львів: Сполом, 2009. – 320 с. (Гриф МОН).

Summary

Vadim Tyshchenko

**Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj**

HISTORICAL ESSAYS: PROJECT, MAINTENANCE, RESULT

The search of the effective educational foreshortening resulted in a historical essay – maximally synthesized form of serve of material which influences in opinion, sense and, that it is important, – on imagination of students. An optimum size, free composition, individual impressions and reasonings of author, bright maintenance and form, is at the irreproachable handling facts, – here requirements to it, unfortunately, not enough практикованого in Ukraine of scientifically literary work.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2010